

Wasiak, Anna

"Świat w szkole. Twórczość
wspomnieniowa nauczycieli Polski
Odrodzonej (1918-1939)", Teresa
Jaroszuk, Olsztyn 2005 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 45, 322-323

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Historii Edukacji [w:] „Biuletyn” *op.cit.*, nr 1–2 (17–18) 2003, s. 162–168.

²⁶ R. Ślęcka, *Profesor Czesław Majorek (1938–2002)* [w:] „Biuletyn” *op.cit.*, nr 1–2 (17–18) 2003, s.171.

²⁷ R. Ślęcka, *Ogólnopolski Konkurs Prac Magisterskich z Historii Edukacji. Nagroda im.*

Profesora Czesława Majorka (coroczne sprawozdania z przebiegu konkursu, obejmujące informacje o laureatach oraz recenzentach)

²⁸ W. Szulakiewicz, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, *op. cit.*, s.93.

²⁹ *ibidem.*

Teresa Jaroszuk, *Świat w szkole. Twórczość wspomnieniowa nauczycieli Polski Odrodzonej (1918–1939)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2005, 177s., bibliografia, indeks osobowy, aneks.

Szkola jako miejsce pracy dostarcza każdemu nauczycielowi niezapomnianych sytuacji, zarówno tych, o których wspomina się z rozrzewnieniem, jak również tych obfitujących w niedostatek i zło.

Teresa Jaroszuk postanowiła przybliżyć czytelnikom sylwetki wybitnych nauczycieli i działaczy oświatowych przytaczając za każdym razem tytuły wydanych przez nich publikacji. Pozycja Jaroszuk wyróżnia się spośród wielu o zbliżonej tematyce bogatą bibliografią oraz dużą liczbą źródeł, którymi są fragmenty pamiętników i opracowania z epoki. Autorka krytycznie odnosi się do poszczególnych źródeł, nawiązując niejednokrotnie polemikę z opiniami ich autorów.

Pierwsza część książki przybliży czytelnikom sytuację nauczycieli i oświaty w aspekcie historycznym. Rozdział ten stanowi więc tło dla dalszych rozważań autorki. Opisując pokrótce warunki życia społecznego nauczycieli w latach 1918–1939 zwróciła uwagę na fakt, iż już w latach ‘30 nauczyciele nie mogli pracować bez wymaganych kwalifikacji. Wśród pedagogów widoczny był także pewien podział, który dotyczył tych nauczycieli, którzy pracowali w szkołach powszechnych oraz średnich (gimnazjalnych). Ci pierwsi cieszyli się co prawda pewnym autorytetem na wsi, niemniej jednak ich uposażenia były zdecydowanie niższe niż wynagrodzenia nauczycieli szkół średnich.

Prawdą jest jednak, zdaniem autorki fakt, iż w większości byli to nauczyciele nie posiadający matury ogólnokształcącej, a jedynie skończone seminarium nauczycielskie. Z tego też powodu byli pogardzani przez pedagogów szkół średnich, legitymujących się już na ogół wykształceniem wyższym. Dla równowagi należy dostrzec fakt, iż nauczyciel w szkole wiejskiej miał zazwyczaj doskonały kontakt z rodzicami

i dziećmi w przeciwieństwie do nauczycieli gminnym w dużych miastach.

W tym samym rozdziale autorka powołuje się na badania takich autorytetów jak H. Rowid, M. Grzegorzewska, B. Nawroczyński, J. Chałasiński, czy też J. Bystroń odnośnie spraw związanych z oświatą, nie obawiając się jednocześnie krytykować ich badań, poprzez doszukiwanie się nieścisłości w interesujących ją kwestiach. Zarzuca np. B. Ługowskiemu zbyt ogólnikowe stwierdzenia odnośnie tzw. „czystki wśród nauczycieli” dokonywanej przez ówczesne władze.

Pozostałe rozdziały książki poruszają wiele zagadnień dotyczących nauczycielskich niepowodzeń i problemów. W części poświęconej literackim autobiografiom ukazane zostały różne wizerunki nauczyciela. Na przykładach prezentowanych sylwetek pedagogów autorka pokazuje z jakimi trudnościami musieli niejednokrotnie zmagać się ówcześni nauczyciele. Wprowadzając daną sylwetkę pedagoga od razu przytacza tytuły książek, do których warto jej zdaniem sięgnąć, a sugerowanie, że pod postaciami bohaterów literackich kryje się prawdziwy autor świadczy niewątpliwie o jej dociekliwości w prowadzeniu badań. Każdy podrozdział w przeważającej większości oparty jest więc na opisie najważniejszych dzieł danego pedagoga oraz na wyciągnięciu wniosków odnośnie pracy w szkole na ich podstawie. Przytaczając za każdym razem wybrane fragmenty dzieł owych pedagogów, pozwoliła czytelnikowi na wyodrębnienie wielu aspektów pracy oświatowej okresu międzywojennego. Prezentowane postacie stają się bliższe poprzez poznanie problemów z jakimi przyszło im się borykać, a także dzięki dostrzeżeniu uniwersalności niektórych z nich. I tak np. jedna z nauczycielek (Eugenia Kobylińska) przyznała, że jedną z podstawowych barier w nauczaniu

stanowi dla niej oddzielenie matczynych uczuć w stosunku do własnego dziecka, dla którego była również nauczycielką.

Jednocześnie nie wszystkie ukazane tu postacie to tzw. „nauczyciele siłacze”, dla których nie liczyło się nic poza pracą. To przede wszystkim osoby traktujące swój zawód z ogromnym poświęceniem z rozwagą, ale domagający się jednocześnie wolnego czasu dla siebie i swoich rodzin, potrafiący mądrze oddzielić potrzeby na rzecz pracy zawodowej od potrzeb osobistych (Jadwiga Moraczewska-Zanowa, Maria Halina Kann). Te nauczycielki domagały się jedynie godnych warunków pracy, w szkole „mającej nowoczesny gmach, grzeczne, dobrze ubrane i zadbane dzieci, wykształconych i sympatycznych nauczycieli”. Walczyły także o własne wykształcenie i rozwój osobisty, czego naturalnie nie można mieć im za złe.

Prawdą jest również fakt, że niektórzy z pedagogów traktowali swój zawód jako ważną misję, dla której gotowi byli poświęcić siebie i swoich najbliższych. W nauczaniu widzieli jedyny sens swojego życia. Pracowali więc po 30 godzin tygodniowo w 50-osobowych klasach, spotykali się na co dzień z wieloma niedorzecznymi sytuacjami, którym co gorsza, zdaniem autorki, ulegali. Za przykład mogą posłużyć słowa chłopów, niezadowolonych z nauczania dzieci wypowiedzianych do jednego z nauczycieli szkoły wiejskiej (Eustachy Kuroczko): „Przyszli do Kuroczki bez pretensji, ale z życzliwą prośbą. Otóż wiejskie dzieci przyzwyczajone są do konkretów. Nauczyciel ma je uczyć o rzeczach konkretnych i bić dla postrachu i przykładu. Było to szokujące dla Kuroczki, ale rady posłuchał. Mówił o sprawach prostych, bił, klasa się bała i uczyła.”

Autorka książki słusznie zauważa, że nawet prymitywne warunki pracy nie zniechęcały nauczycieli do ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji oraz nauczania w duchu patriotycznym.

Ostatni rozdział lektury stanowią streszczenia utworów powieściowych o tematyce pedeutologicznej, powstałych w okresie międzywojennym uznane przez autorkę za wartościowe. Czytelnik zapozna się tu z takimi tytułami jak *Orka na ągorze* J. Wiktora, *Wyorane kamienie* G. Morcinka, *Droga do Marłynowic* E. Jędrkiewicz,

Młodzieżowcy K. Gołby i wieloma innymi. Wybierając te tytuły autorka miała na celu pokazanie sytuacji oświatowej z tą jednak różnicą, że tym razem do głosu dochodziły osoby nie związane bezpośrednio z zawodem nauczycielskim. Podobnie jak w poprzednim rozdziale wypowiedzi były zróżnicowane. Autorka zatem trafnie wybrała te właśnie pozycje, które z różnych aspektów pokazywały sylwetkę ówczesnego nauczyciela. Z jednej strony czytamy więc o pracy nauczycielki na Śląsku, zmagającej się z wieloma poważnymi problemami, takimi jak bieda czy zaniedbanie i głód wśród uczniów z drugiej zaś poznajemy postać nauczycielki, która pracę w szkole traktowała jako przymus i bez zaangażowania podchodziła do wykonywanego zawodu. Zaryzykować można więc stwierdzenie, że rozdział ten jest dalszą, pogłębiającą dyskusją zagadnienia poruszonego w poprzedniej części książki.

Niedostatkami powyższej lektury może być niewątpliwie brak wyodrębnionych źródeł, na podstawie których autorka formułuje swoje sądy. Przytaczając poszczególne sytuacje, w jakich znaleźli się opisywani przez nią pedagodzy nie zastanawia się nad tym skąd wynikały uwarunkowania poszczególnych zachowań. Na aprobacie zasługuje jednak przystępny język lektury. Aneks, w którym zostały zamieszczone pamiętniki napisane przez złotowskich nauczycieli pełni jednocześnie rolę zakończenia, dając szansę każdemu czytelnikowi na dokonanie subiektywnego podsumowania lektury.

Recenzowana książka zasługuje na uwagę przede wszystkim ze względu na fakt, że dla zainteresowanych problematyką pedeutologiczną stanowi cenną pomoc w postaci wskazówek jak uczyć, aby w przyszłości zasłużyć na miano dobrego i sprawiedliwego pedagoga, który nie zważając na warunki pracy w jakich mu przyszło pracować jest w stanie właściwie pokierować procesem nauczania i wychowania.

Polecając czytelnikom, a zwłaszcza współczesnym nauczycielom tę książkę postoję mieć nadzieję na to, że po jej dokładnym przeanalizowaniu zastanowią się nad własnym, indywidualnym wkładem w rozwój oświaty i wychowaniem nowych pokoleń.

Anna Wasiak